

6. Симоненко Л. О. Українська термінологія кінця ХХ ст. *Українська термінологія і сучасність*: Матеріали II Всеукр. наук. конф. Київ: Вид-во Інституту української мови НАН України, 1997. С. 10–14.

7. Содомора П., Мартин В. Греко-латинські префікси та їх відображення в українській філософській та медичній термінології. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми української термінології». 2011. № 709. С. 116–120.

Тетяна Петрова
(м. Харків)

КРИТИКА СЛОВНИКІВ М. ЙОГАНСЕНОМ

Майк Гервасійович Йогансен – видатний представник Харківської філологічної школи. 1917 р. він закінчив Харківський університет, здобув науковий ступінь магістра філології, навчався в аспірантурі і був учнем Л. Булаховського та О. Синявського.

М. Йогансен був виразником доби Розстріляного відродження, його роботи мали значущий вплив на розвій національної науки. Його безпідставно звинувачено і знищено 1937 р., а реабілітовано 1958 р.

М. Йогансен – це, як відомо, поет, прозаїк, мовознавець, перекладач, журналіст, критик навчальних і наукових видань, словників. Його різнобічний доробок відкрився українській науці лише в кінці ХХ ст. Він займався літературною творчістю, досліджував проблеми мовознавства, брав участь у створенні проєкту українського правопису 1928 р., також укладав словники.

Сьогодні відомі поодинокі наукові праці, у яких українські вчені аналізують, зокрема, різножанровий мовознавчий здобуток М. Йогансена і його внесок у розвиток Харківської філологічної школи 20–30-х рр. ХХ ст. [5], його рецензії на лінгвістичні праці 20-х рр. ХХ ст., написані ним упродовж 1922–1925 рр. [3]. Актуальність дослідження зумовлена потребою аналізу рецензій М. Йогансена на словники, що є цінним складником його критичного дискурсу, осмислення і характеристики феномена його лінгвоособистості як рецензента. Студіювання лінгвоперсони критика словників може бути перспективним напрямом лінгвоперсонології – лінгвоперсонології критика.

Мета цього дослідження – схарактеризувати особливості критики словників та ознаки критичного дискурсу М. Йогансена на матеріалі рецензій на словники.

В українських періодичних працях 20-х рр. – початку 30-х рр. ХХ ст. відстежено незначну кількість рецензій М. Йогансена на різні типи словників, які надруковані в часописі «Нова книга» і становлять його критичний дискурс.

Рецензії М. Йогансена – це оцінювальні статті аналітичного характеру, у яких ґрунтовно схарактеризовані словники. Вони вирізняються ритмічністю, інформативністю, оригінальною організацією коментарів про рецензовані праці. Компоненти композиції рецензій мають особливості відтворення.

Результати аналізу заголовків рецензій дослідника дають змогу визначити такі їхні типи: 1) заголовок, що повторює назву словника, доповнену бібліографічними відомостями, покликаючись передусім на саме видання (зокрема, «Практичний російсько-український словник. Д. В. У. 1924 р. Видання 3» [1]); 2) заголовок із довільним добром мовних засобів різних мов («Lexica. Сучасні українські словники практичного вжитку» [2]). Критик уводить до заголовка оцінювальної статті латинськомовний компонент (*Lexica*), позаяк він був поліглотом, а також добре знав старогрецьку мову й латину.

Для найменування особи автора рецензованих словників М. Йогансен актуалізує такі моделі: 1) 'прізвище без ініціала імені' (*Грінченко, Даль; Іваницький і Шумлянський, Іваницький-Шумлянський* [2, с. 9]); 2) '(варіанти) скорочення прізвищ без ініціалів імені' (*Іван.-Шумлянський* [1, с. 33], *Іван.-Шумл., Іван. Шумл.* [2, с. 9]); 3) 'ініціал імені + прізвище' (*Л. Савченко* [2, с. 10]). Рецензент також послуговується одиницями *автор, знавець мови, складач* тощо.

Для вираження авторських переконань М. Йогансен застосовує насамперед такі мовні одиниці: займенники першої особи множини (*наше завдання, наша рецензія*); форми дієслів у першій особі множини теперішнього часу (*минаємо, вбачаємо, знаходимо* тощо), однак почасти використовує і минулого часу («Ми *оминали*» [1, с. 34]). Усе зауважене засвідчує креативне, особисте й самостійне ставлення рецензента до експертованих ознак словників.

Критик дотримується логічного й послідовного презентування підсумків аналізу словників. Для їхнього переліку він застосовує вставні слова *по-перше* [1, с. 33; 2, с. 10], *по-друге* [1, с. 33] і також для вираження, імовірно, нетерпіння, незадоволення якістю словника – *нарешті* або *кінець кінцем* [1, с. 33]).

У своїх рецензіях М. Йогансен оминає узвичаєності, починає з основної частини й «опускає» компоненти вступу (констатування факту появи словника, підкреслення його важливості, актуальності).

Стиль критики М. Йогансена оригінальний, почасти кваліфікуємо як різкий, навіть емоційно-експресивний, імпульсивний. Виважені доведення автор ув'язує з оцінно-експресивною конотацією, відповідно, емоційно-експресивною оцінкою словника, зреалізовуючи її знаками пунктуації (!?), що насамперед властиві презентуванню емоцій у художньому й публіцистичному стилях мовлення [1, с. 33].

Дослідник управно вкраплює в оцінювальні судження щодо якості словників фразеологічні одиниці, наприклад: *мертвий груз, шкутильгати на всі чотирі* та ін. Вони дають змогу донести до укладачів видання і його користувачів оцінну інформацію, узагальнивши та експресивно-емоційно наповнивши значення, актуалізувати їх увагу, а також простежити особливості національного менталітету через національні конотації.

Побудову рецензій визначаємо ритмічною і динамічною, що пов'язуємо із захопленнями критика. Зокрема, М. Йогансен любив, як відомо, грати у більярд, теніс, футбол, а також полювати, їздити на велосипеді. Зазначені активні види ігор та занять сприяють інтелектуальному розвитку й цілеспрямованості, а також різнобічному тактичному мисленню. Сам автор у вірші «Ах життя моє дороге...» (1929) описує своє життя в спортивному стилі, порівнюючи його з м'ячем.

Характерним для рецензій М. Йогансена є використання безособово-предикативних прислівників, або слів категорії стану, зокрема *потрібно, треба*, що виражають імперативність, категоричність щодо оцінювання параметрів словників, установлення доцільності / недоцільності застосування певних принципів їх створення [1, с. 33–34; 2, с. 9].

Відзначаємо категоричність і безкомпромісність М. Йогансена як критика, це підтверджують такі його негативні оцінки деяких аспектів словників: «словничок нічого не вартий. <...> він абсолютно не придатний» [2, с. 10]. У критичних висловлюваннях рецензента відстежуємо прагнення показати своєрідність розвитку української мови самостійного народу і перспективу національного мовознавства.

Дослідник присвячує українським словникам практичного вжитку, що побачили світ від 1917 р., оцінювальну публікацію «Lexica. Сучасні українські словники практичного вжитку» [2]. Це унікальна полірецензія,

скомпонована сукупність рецензій (різних їхніх типів за обсягом інформації – рецензії-репліки, рецензії-анотації, рецензії-відгуку / див. про це [4, с. 251]/) на 7 словників, визначається мозаїчністю інформації, частим її перехреснуванням, коли автор удається до порівняльно-зіставного аналізу джерел. Водночас М. Йогансен, здається, ніби поспішає жити й працювати, оскільки відчуває наближення своєї смерті, про це пише в «Автобіографії» (1929). Осягнувши зміст і вартість здобутків тогочасної лексикографії, критик убачає перспективу українського словникарства у створенні нового практичного перекладного словника [2, с. 10].

Викладене вище – це лише окремі штрихи, що оприявнюють особливості й індивідуально-авторські ознаки критичного мовомислення мовної особистості рецензента М. Йогансена.

Отже, у рецензіях на словники виявляється авторська особистість критика М. Йогансена оглядового типу (термін Ю. Шевельова), а також рецензента з глибокою і широкою ерудицією, високим рівнем критичного мислення. Індивідуальність його стилю критики надзвичайно виразна, почасти з емоційно-експресивними конотаціями. Критичний дискурс М. Йогансена – це своєрідна інтелектуальна лабораторія, де він віддає частину себе й установлює цінність словників, здійснює їхній порівняльно-зіставний аналіз. Оригінальні оцінні конструкції, якими пересипані рецензії, подекуди презентовані фразеологічними одиницями, вияскравлюють сутність індивідуальних смислів мовної особистості критика. Головний підхід М. Йогансена щодо оцінювання словників – постулювання концепції «вірності» українській мові, прагнення її розвинути з опертям на сучасні напрацювання і кращі здобутки національної лексикографії.

Література

1. Йогансен М. Практичний російсько-український словник. Д. В. У. 1924 р. Видання 3. *Нова книга*. Харків, 1925. № 2. С. 33–34. Рец. на слов.: Практичний російсько-український словник. Вид. 3-тє. Харків: ДВУ, 1924. 167 с.
2. Йогансен М. Lexica. Сучасні українські словники практичного вжитку. *Нова книга*. Харків, 1925. № 7–8. С. 9–10.
3. Карікова Н. М. Рецензійна діяльність М. Йогансена-мовознавця. *Virtus: Scientific Journal*. 2017. № 16. Р. 144–148.
4. Петрова Т. О. Українська термінографічна критика: становлення, розвиток та перспектива (на матеріалі критичної оцінки термінологічних словників). Харків: Майдан, 2021. 460 с.
5. Черемська О. С. Майк Йогансен як мовознавець. *Культура слова*. Київ, 2016. № 84. С. 185–193.